Teritorii deținute de ordinele militaro-religioase în părțile răsăritene ale regatului arpadian în secolul al XIII-lea

Alexandru-Florin CIOLTEI

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane,
Centrul de Cercetare a Patrimoniului și Istoriei Socio-Umane
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciences,
Research Center of Cultural Heritage and Socio-Cultural History
Personal e-mail: florin.cioltei@ulbsibiu.ro

Territory held by the military-order in the eastern parts of the Arpadian Kingdom in the 13th century

Abstract: At the beginning of the 13th century the Hungarian kingdom was defining its eastern and south-eastern borders. In that period the regions of Transylvania and Banat where frequent subjected to raids undertaken by the Cumans. The Hungarian kings understood the importance of those two border regions and invited, at first, the Teutonic Order to settle in the Burzenland and then the Order of the Knights Hospitaller in the Banate of Severin to protect these key regions. This paper tries to present, if it is the case, the evolution and the relationship of these two orders within the medieval Hungarian administrative system.
Keywords: the Teutonic Order, Burzenland, the Hospital Order, the Banate of Severin, medieval Hungary.

Citation suggestion: Cioltei, Alexandru-Florin. "Teritorii deținute de ordinele militaro-religioase în părțile răsăritene ale regatului arpadian în secolul al XIII-lea." *Transilvania*, no. 1 (2021): 16-20. https://doi.org/10.51391/trva.2021.01.03.

Țara Bârsei și Ordinul cavalerilor teutoni. Andrei al II-lea a fost primul rege al Ungariei care a dorit să își extindă regatul la sud de Munții Carpați. Problema o reprezenta faptul că, spre sfârșitul secolului al XI-lea, la sud de munți se instalaseră cumanii, care lansau în mod frecvent raiduri în Transilvania. Astfel, cavalerii teutoni, cunoscuți în documentele medievale sub numele *cruciferis de hospitali sanctae Mariae,* sunt aduși în anul 1211 de către regele Andrei al II-lea și așezați în Țara Bârsei[1]. Motivul cel mai important pentru care ordinul a fost așezat ar rezulta din lipsa unui control regal efectiv în zonă, la care se adăugau raidurile constante întreprinse de cumani[2]. Explicația este evidențiată în documentul ce atestă așezarea ordinului, emis după data de 7 mai 1211[3]: *terram Borza nomine, ultra silvas versos Cumanos*. O informație suplimentară o reprezintă descrierea zonei ca fiind *deserta et inhabitata*[4]. Exact ca și în cazul așezării sașilor, utilizarea termenilor sugerează neintegrarea administrativă în cadrul regatului. Se pare că a existat o încercare de așezare a coloniștilor sași în partea de sud-est a Transilvaniei încă de la jumătatea secolului al XII-lea, în timpul regelui Géza al II-lea[5].

Ordinul teutonic instalat în Țara Bârsei a beneficiat de un statut privilegiat în cadrul structurilor teritoriale.

Într-o primă etapă, cavalerilor li se oferă dreptul, ca și parte a înțelegerii inițiale, de a construi cetăți și orașe, însă numai din lemn[6], dreptul de exploatare minieră, dreptul de a ține târguri și de a deține vămi proprii, scutire de taxe, dreptul de a-și alege judecătorii, singura instanță judecătorească fiind judecata regelui[7]. Pentru toate privilegiile amintite, cavalerii teutoni se obligau să asigure granița de sud-est a regatului în fața viitoarelor incursiuni ale cumanilor. Alături de apărarea granițelor, se pare că ordinul a întreprins misiuni de convertire a populației locale[8]. În anul 1212, Andrei al II-lea acorda încă o serie de privilegii fiscale, lăudând eforturile acestora de apărare în contextul atacurilor cumane[9]. În ceea ce privește apărarea graniței, ordinul a început să ridice o serie de fortificații, numărul acestora nefiind cunoscut. Problematica legată de numărul de fortificații atât în Țara Bârsei, cât și în spațiul extracarpatic rămâne o problemă nerezolvată a istoriografiei[10].

O primă măsură legată de relațiile de subordonarea ordinului se pare că a avut loc în anul 1213. Episcopul *Wilhelmus* din Alba Iulia emitea un document[11], în care erau precizate datoriile și drepturile ordinului teutonic față de episcopia Transilvaniei, dintre care amintim: perceperea dijmelor, dreptul episcopului de a primi găzduire în Țara Bârsei, caterisirea preoților. O prerogativă aparte o reprezenta dreptul de a colecta *decima*, și anume ordinul putea colecta această taxă de la toți locuitorii, cu excepția ungurilor și secuilor din regiune[12]. Aspectul cel mai important îl constituie faptul că episcopul Transilvaniei dorea subordonarea administrativă a Țării Bârsei. În data de 19 aprilie 1218[13], papa Honorius al III-lea confirma actul din 1213. Problema a reprezentat-o decesul episcopului *Wilhelmus* din anul 1221[14]. Cavalerii teutoni aveau să trimită mai apoi o plângere la Roma, denunțând intenția noului episcop al Transilvaniei, *Raynald*, de a-i subordona administrativ autorității sale. Situația a fost soluționată în momentul intervenției papei, care, la rândul său, a acordat o serie de privilegii ordinului din Țara Bârsei, scoțându-i pe cavalerii teutoni de sub autoritatea oricărui episcop și plasându-i direct sub autoritatea pontifului[15].

Conflictul dintre episcop și ordin a dus la crearea unui statut aparte al celui din urmă, iscând o dispută cu regele. Relația dintre ordin și rege se schimbă în anul 1222[16], atunci când membrii ordinului încep să ridice fortificații din piatră, încălcând astfel prevederile din anul 1211. Schimbarea de atitudine poate fi pusă pe seama încercării ordinului de a profita de autoritatea scăzută a regelui, rezultată în urma semnării Bulei de Aur din anul 1222. Prin prisma conjuncturii interne, generate de Bula de Aur și, în principiu, ca urmare a scăderii autorității regale, reprezentantul acesteia se vede nevoit să reconfirme privilegiile din anul 1211. Mai mult de atât, celor existente li s-au adăugat unele noi, precum: comerțul cu sare în tot regatul, scutirea de vamă prin *terra Siculorum* sau *terra Blacorum*, libertatea de a utiliza piatra în construirea de fortificații și orașe[17]. Conflictul dintre ordin și rege atinge punctul culminat în anul 1224, când papa Honorius al III-lea recunoaște posesiunile ordinul teutonic, Țara Bârsei și zona de la sud, numită în documente *ultra montes nivium*[18]. Toate acțiunile întreprinse de ordinul cavalerilor teutoni repoziționau structura administrativ-teritorială de la statutul de provincie/regiune privilegiată beneficiară a unei autonomii economice și judiciare către o zonă ce tindea la independența față de regatul Ungariei. Este posibil ca ordinul teutonilor să-și fi dorit consolidarea statutului autonom, subordonându-se papalității[19]. Pentru a preveni o viitoare tentativă de revoltă, Andrei al II-lea pornește o campanie militară, reușind să îi înfrângă. De altfel, acesta este contextul în care regele oferă coloniștilor sași diploma, atrăgându-i de partea sa în expediția militară din Țara Bârsei[20]. Veștile despre alungarea ordinului teuton aveau să ajungă și la Roma, unde pontiful a încercat să reconcilieze cele două tabere, rugându-l pe regele ungar să restituie teritoriul prin emiterea unei bule papale la data de 12 iunie 1225[21]. În ciuda apelului și încercărilor papei de a-l convinge pe regele Andrei al II-lea să restituie fostul teritoriu ordinului teuton, din punctul de vedere al monarhului, subiectul era considerat încheiat. Încercările papei și ale succesorilor acestuia vor rămâne nesoluționate, disputa documentară cu regii ungari continuând pentru încă două decenii după alungarea ordinului din Transilvania[22].

Problema principală a ordinului teutonic era cauzată de diversele rapoarte de subordonare neclare pentru ordin. Trebuie înțeles faptul că ordinul teuton se bucura de un statut aparte atât în Orient, cât și în Imperiul German, astfel, relațiile de subordonare față de Regatul Ungar, un stat puternic centralizat, erau oarecum străine, ceea ce a dus la nenumăratele încălcări ale prevederilor stipulate în documente[23]. În Țara Bârsei, cavalerii au fost subordonați administrativ față de trei persoane: marele maestru al ordinului, Hermann von Salza, papa Honorius al III-lea și regele Ungariei, Andrei al II-lea. Acest fapt a dus la apariția unor probleme legate de nerespectarea prevederilor contractuale, printre care amintim ridicarea cetăților din piatră și a unor conflicte legate de întâietatea autorității supreme și recunoașterea autorității papale[24]. Din tot acest episod derulat pe parcursul a două decenii, cea mai câștigată parte implicată pare să fi fost regalitatea arpadiană. Pe de o parte, aducerea cavalerilor în Țara Bârsei a dus la înlăturarea pericolului cuman în teritoriile situate la est și sud de Munții Carpați. Al doilea câștig a fost reprezentat de faptul că Țara Bârsei a devenit un domeniu regal real, fiind stabilizat din punct de vedere economic, militar și demografic[25]. După alungarea ordinului din Țara Bârsei, regele Andrei al II-lea a creat funcția de duce al Transilvaniei, reunind administrativ toate structurile administrativ-teritoriale din Transilvania. Astfel, între anii 1225-1235, Béla, fiul lui Andrei al II-lea, va deține

funcția de duce al Transilvaniei. Încoronarea lui Béla al IV-lea ca rege al Ungariei a atras după sine suspendarea funcției ducale. Acest lucru a dus la deschiderea unui conflict între comitatul Sibiului și voievodul Transilvaniei pentru exercitarea autorității asupra Țării Bârsei[26].

Banatul de Severin și Ordinul cavalerilor ioaniți.

Istoria ordinului cavalerilor ospitalieri în regatul Ungar poate fi coborâtă cronologic până în cea de-a doua jumătate a secolului al XII-lea, când s-a remarcat în timpul regelui Géza al II-lea și în contextul celei de-a doua cruciade, chiar dacă ordinul, la momentul respectiv, nu avea un caracter militar, acest lucru realizându-se în jurul anului 1187[27]. Astfel ordinului i-a fost oferit dreptul de a se așeza în afara orașului Székesfehérvár[28], unde își vor construi primul centru, acesta fiind finalizat în anul 1193[29]. Din acest moment cavalerii au beneficiat de diverse donații din partea unor regi, precum Béla al III-lea, Andrei al II-lea și Béla al IV-lea[30]. Se pare că ordinul a participat activ, alături de rege, în încercarea de a stopa invazia mongolă din anul 1241 „*rex Bela maritimis de partibus, per cruciferos de insula Rhodi et dominos de Frangapanibus, multis agminibus militum adiutus, certificatus prius per Hungaros de recessu Tartarorum in Hungariam uenit*"[31].

Obligațiile cavalerilor prevedeau în principal consolidarea frontierei, însă capacitatea militară a cavalerilor ioaniți în Severin putea fi utilizată în noua politică a regelui Ungariei de a-și extinde controlul și asupra Câmpiei Române, în încercarea de a dobândi acces la Marea Neagră și implicit la rutele de comerț[32]. Documentul prezintă și încercările de reafirmare a autorității ungare asupra spațiului aflat la sud de Munții Carpați, care, în deceniul al doilea, păreau a se fi concretizat prin acțiunile Ordinului cavalerilor teutoni din Țara Bârsei și expediția din anul 1213 de la Vidin. Diploma prezintă un raport politic unitar de subordonare față de autoritatea regală a teritoriilor sud-carpatice, când de fapt diversele entități și structuri administrative se aflau în diferite stadii de dependență[33]. În document sunt stipulate și obligațiile pe care conducătorii locali de la sud de Carpați le aveau, o parte însemnată a trupelor din Banatului de Severin fiind cel mai probabil formată din vlahi. De asemenea, diploma emisă în anul 1247 prezintă realitățile politice din zona Țării Hațegului, areal geografic care, în diplomă, apare cu termenul de *terra kenezatus Lytuoy woiwode*. La momentul respectiv, acesta pare să fi fost subordonat regatului ungar, prin intermediul ordinului ioanit din Banatului de Severin[34].

Se pare că aducerea ordinului cavalerilor Sfântului Ioan în regiune a coincis cu agenda politică a pontifului de la Roma, și anume încercarea de organizare a unei linii defensive împotriva unor posibile incursiuni ale mongolilor. Premisele instalării ordinului au fost puse în discuție în timpul conciliului de la Lyon din 15-17 iulie 1245[35]. Nu știm pentru câți ani au rămas membrii ordinului în Banatul de Severin, cert este faptul că, în data de 20 iulie 1250[36], acestora li se confirmă diploma din anul 1247 de către papa Inocențiu al IV-lea. Cel mai probabil, ioaniții s-au aflat în Severin până în jurul anului 1260, când regiunea a fost devastată de bulgari, în pofida lipsei unei probe scrise ce ar fi atestat apărarea provinciei de către aceștia. Prin urmare putem considera că momentul plecării ordinului ar fi avut loc cândva între anii 1250-1260, fapt confirmat de documentul ce atestă următorul ban de Severin, în anul 1260[37].

În loc de concluzii

Prin paginile de mai sus s-a încercat evidențierea naturii administrative a celor două regiuni, în care au fost instalate cele două ordine militare. În cazul ordinului teuton, documentele au făcut posibilă conturarea naturii administrative a Țării Bârsei, în perioada cuprinsă între anii 1211-1225. Acest lucru nu poate fi spus și despre Ordinul Cavalerilor Ioaniți și a Banatului de Severin. Lipsa documentelor nu ne-a permis, ca în cazul ordinului teuton, să plasăm cu exactitate bornele cronologice în care zona respectivă a fost administrată de aceștia.

Note:

1. László Pósán, *A Német Lovagrend története a 13 században,* Debrecen, (Debrecen: University Press, 1996), 21; Ioan Marian Țiplic, „Cavalerii teutoni și fortificațiile lor din Țara Bârsei", *Corviniana*, VI (2000): 138-159.
2. Pentru mai multe detalii vezi Ioan Marian Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu* (București: Editura Militară, 2006); Ioan Marian Țiplic, *Die Grenzverteidigung Siebenbürgens im Mittelalter 10-14 Jahrhundert,* în: Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Verlag, 2007; Ioan Marian Țiplic, *Transylvania – Territory at the eastern Border of Catholicism*, în: *Les espaces frontaliers en Europe de l'Antiquité au XVè siècle. Les travaux des colloque international organisé par l'Université d'Artois/France en collaboration avec l'Université "Lucian Blaga" de Sibiu/Roumanie á Arras, 15-17 octobre 2014*, Ioan Marian Țiplic (ed.) (Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga din Sibiu, 2016).
3. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 150-151, nr. 77; UB vol. I, 11-12, nr. 19.
4. Thomas Nägler, *Așezarea sașilor în Transilvania* (București: Editura Kriterion, 1992), 155.
5. Explicația vine în urma săpăturilor arheologice întreprinse la Feldioara ce atestă prezența coloniștilor încă din timpul regelui

Géza al II-lea, vezi Adrian Ioniță, *Date noi privind colonizarea germană în Țara Bârsei și granița de est a regatului maghiar în a doua jumătate a secolului al XII-lea*, în: Revista istorică, seria nouă, tom. 5, nr. 3-4, 1994, 273-282.

6. Faptul că nu li-se permite dreptul de a ridica fortificații adecvate pentru secolul al XIII-lea din piatră, fortificațiile din pământ și lemn nefiind adecvate perioadei, poate sugerea faptul că regele Andrei al II-lea nu avea încredere deplină în ei.
7. Maria Crângaci Țiplic, *Oaspeții Germani în sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie, arhitectură (secolele XII-XIII)* (București: Editura Academiei Române, 2011), 32; Maria Crîngaci Țiplic, Ioan Marian Țiplic, „Sudul Transilvaniei în secolul al XIII-lea, o graniță între spațiul catolic şi non-catolic", *Transilvania*, nr. 10 (2016): 7-24.
8. Z.J. Kosztolnyik, *Hungary in the Thirteenth Century* (New York: Boulder, 1996), 93.
9. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 153-154, nr. 82; UB, vol. I, 13-14, nr. 22.
10. O abordare detaliată a problemei regăsim la Adrian Andrei Rusu, *Castelarea carpatică* (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2005), 434-443.
11. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 157-158, nr. 91; UB, vol. I, 15-16, nr. 27.
12. József Laszlovszky, Zoltán Soós, *Historical monuments of the Teutonic Order in Transylvania*, în *The crusades and the military orders expanding the frontiers of medieval Latin Christianity*, ed. Zsolt Hunyadi și József Laszlovszky (Budapest: Department of Medieval Studies CEU, 2001), 323.
13. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 167, nr. 108; UB, vol. I, 16-17, nr. 28.
14. Moartea episcopului este sugerată prin faptul că poziția de episcop al Transilvaniei este vacantă vezi documentul DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 181, nr. 127; CDHung, vol. III-1, 322-323.
15. Harald Zimmermann, *Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung* (Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2011), 79.
16. Zimmermann, *Der Deutsche Orden*, 101-103.
17. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 182-183, nr. 130; UB. vol. I, 18-20, nr. 31. Documentul ridică unele suspiciuni în privința autenticității sale.
18. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 204-205, nr. 151; UB, vol. I, 29-30, nr. 40.
19. Pál Engel, *The Realm of St. Stephen. A history of medieval Hungary, 895-1526* (Londra: I. B Tauris, 2001), 90.
20. Nägler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, 147-148.
21. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 214-216, nr. 168; UB, vol. I, 36-38, nr. 45.
22. Pósán, *A Német Lovagrend története a 13 században,* 39.
23. Laszlovszky - Soós, *Historical monuments*, 323-323.
24. Ioan Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV* (Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane Fundația culturală română, 1996), 159-160.
25. Crîngaci Țiplic, *Oaspeții Germani în sudul Transilvanie,* 34.
26. Tudor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, (Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 2003), 28.
27. Zsolt Hunyadi, *The hospitallers in the medieval kingdom of Hungary c. 1150-1387*, (Budapest: Departament of Medieval Studies, CEU, 2010), 23-24.
28. Bernát L. Kumorovitz, „Buda (és Pest) „fővárossá" alakulásának kezdetei", *Tanulmányok Budapest múltjából*, nr. 18 (1971): 37-40.
29. CDHung, vol. II, 283-290; RegArp, vol. I/1-3, 49-50, nr. 155.
30. Hunyadi, *The hospitallers*, 24-32.
31. George Popa-Lisseanu, ed., *Carmen Miserabile* (București: Tipografia Bucovina, 1935), 57.
32. Viorel Achim, §Istoria unei provincii de frontieră. Banatul de Severin în secolul al XIII-lea", în *Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de către români*, ed. Adrian Andrei Rusu (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2006), 45-46.
33. Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988), 273.
34. Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc*, 249-250.
35. Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciată și imperiul Mongol* (București: Editura Enciclopedică, 1993), 106-107.
36. DIR C veacurile XI, XII și XIII, vol. I, 343, nr. 294; CDHung, vol. IV-1, 447-454.
37. Viorel Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni* (București: Editura Enciclopedică, 2008), 134-135.

Bibliography:

Achim, Viorel. **"**Istoria unei provincii de frontieră. Banatul de Severin în secolul al XIII-lea" ["The history of a frontier province. The Banate of Severin int the 13th century"] In *Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de către români*, edited by Rusu, Adrian Andrei, 31-60. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2006.

Achim, Viorel. *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni [South-eastern politics of the Hungarian realm during the*

last Arpadians]. Bucharest: Editura Enciclopedică, 2008.
Crîngaci Țiplic, Maria, "*Oaspeții Germani" în sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie, arhitectură (secolele XII-XIII) [*"*Hungarian guests" in southern Transylvania. History, archaeology, architecture (12th-13th centuries)].* Bucharest: Editura Academiei Române, 2011.
Crîngaci Țiplic, Maria, and Țiplic, Ioan Marian**.** "Sudul Transilvaniei în secolul al XIII-lea, o graniță între spațiul catolic şi non-catolic" ["Southern Transylvania in the 13th century, a border between the Catholic and the non-Catholic space"]. *Revista Transilvania*, no. 10 (2016): 7-24.
Pál, Engel. *The Realm of St. Stephen. A history of medieval Hungary, 895-1526*. London: I. B Tauris, 2001.
Ioniță, Adrian. "Date noi privind colonizarea germană în Țara Bârsei și granița de est a regatului maghiar în a doua jumătate a secolului al XII-lea" ["New data regarding the German colonization in the Burzenland and the eastern border of the Hungarian realm in the second half of the 12th century"]. *Revista istorică*, new series, 5, no. 3-4 (1994): 273-282.
Zsolt, Hunyadi. *The hospitallers in the medieval kingdom of Hungary c. 1150-1387.* Budapest: Department of Medieval Studies, Central European University, 2010.
Kumorovitz, Bernát L., "Buda (és Pest) „fővárossá" alakulásának kezdetei" ["The beginnings of the transformation of Buda (and Pest) into a *capital*]. *Tanulmányok Budapest múltjából*, no. 18 (1971): 7-58.
Kosztolnyik, Z.J. *Hungary in the Thirteenth Century*. New York: Boulder, 1996.
Laszlovszky, József, and Soós, Zoltán, "Historical monuments of the Teutonic Order in Transylvania". In *The crusades and the military orders expanding the frontiers of medieval Latin Christianity,* edited by Hunyadi, Zsolt and Laszlovszky, József, 319-336. Budapest: Department of Medieval Studies CEU, 2001.
Nägler, Thomas, *Așezarea sașilor în Transilvania [The settlement of the Saxons in Transylvania]*. Bucharest: Editura Kriterion, 1992.
Papacostea, Șerban, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciată și imperiul Mongol [The Romanians in the 13th century between the crusade and the Mongol Empire]*. Bucharest: Editura Enciclopedică, 1993.
Pop, Ioan Aurel, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV [Romanians and Hungarians between the 9th-14th centuries]*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1996.
Popa-Lisseanu, George ed. *Carmen Miserabile*. Bucharest: Tipografia Bucovina, 1935.
Popa, Radu. *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului [At the dawn of the Romanian Middle Ages. The Hațeg Land]*. Bucharest: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
Pósán László, *A Német Lovagrend története a 13 században [The history of the Teutonic knights in the 13th century].* Debrecen: Debrecen University Press, 1996.
Sălăgean, Tudor. *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregational [Transylvania in the second half of the 13th century. The rise of the congregational regime]*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 2003.
Țiplic, Ioan Marian. "Cavalerii teutoni şi fortificaţiile lor din Ţara Bârsei" ["The Teutonic knights and their fortifications in the Burzenland"]. *Corviniana*, no. VI (2000): 138-159.
Țiplic, Ioan Marian. *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu [The defensive organization of Transylvania in the Middle Ages]*. Bucharest: Editura Militară, 2006.
Țiplic, Ioan Marian. *Die Grenzverteidigung Siebenbürgens im Mittelalter (10.-14. Jahrhundert) [The Transylvanian border defense in the Middle Ages (10th-14th centuries)].* Heildelberg: Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Verlag, 2007.
Țiplic, Ioan Marian**.** "Transylvania – Territory at the eastern Border of Catholicism." In *Les espaces frontaliers en Europe de l'Antiquité au XVè siècle. Les travaux des colloque international organisé par l'Université d'Artois/France en collaboration avec l'Université "Lucian Blaga" de Sibiu/Roumanie á Arras, 15-17 octobre 2014*, edited by Ioan Marian Țiplic, 143-152. Sibiu: Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2016 (Studia Universitatis Cibiniensis, supplementum, XIII).
Zimmermann, Harald. *Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung [The German Order in Transylvania. A diplomatic research]*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2011.

Documente

CDHung - *Codex Diplomaticus Hvngariae Eclesiasticvs ac Civilis*, vol. II, Budae, Typis Typogr. Regiae Vniversitatis Vngaricae, 1829.
Diplomaticus Hvngariae Eclesiasticvs ac Civilis, vol. IV-1, Budae, Typis Typogr. Regiae Vniversitatis Vngaricae, 1829.
UB - *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*,vol. I, Hermannstadt, Druck von W. Krafft in Hermannstadt, 1892
RegArp - *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica- Az Árpád-házi Király okokleveleinek kritikai Jegyzéke*, vol. I/1-3, Budapest, Kiadja Magyar Tudományos Akadémia, 1923.
DIR C - *Documente privind istoria României veacul: XI, XII și XIII C. Transilvania*, vol. I, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951.